

הרב עובדיה הראיה
חבר בית הדין העליון לערעורים, הרבנות הראשית לישראל.

אדמת הפקר בשביעית

(א) הנה מיעוט ההפקר בשביעית, לא נמצא לו מקור מפורש לא במשנה ולא בתוספתא ולא בגמ', ורבים נתחבטו למצוא לו מקור, והרב שמן המורה, בסי' ד' למד זה בפשיטות מדיני שבת (ע"י בדבריו שם דל"ז ע"א ד"ה ואם יעלה וכו', ע"י מה שהארכנו בדין הפקר בשבת בישכ"ע ח"ג או"ח סי' ח'), שאר הספ' המדברים בזה אינם במחיצתי לעיין בהם.

(ב) ולפע"ד איני יודע מה כל החרדה הזאת, הלא כבר הדברים מבוארים ומפורשים בדברי הירושלמי פאה פ"ז ה"ז ופסחים פ"ד ה"ד, דעל אותה התוספתא שאמרה הנוטע כרם להקדש חייב בשביעית אמר ר"י ושבתה הארץ שבת לה' דבר שהוא לה', ומעתה ניחוי אנו, מדוע הוצרך ריבוי זה להקדש איזה ס"ד היה לומר שההקדש פטור משביעית עד שיצטרך הריבוי ללמדנו שאינו כן, ומוכרחים אנו לומר שהוא מפני שכתוב בפסוק שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור, והיינו טועים לחשוב שדך ולא של הקדש, כרמך ולא הקדש, כמו שדרשו חז"ל כזאת במקומות רבים, לזה בא הריבוי בלה' לרבות שאפי' דבר של ה' חייב, ומעתה מובן הדבר מאליו, דההפקר שלא בא ריבוי עליו, שאינו מבחי' לה', שההפקר אינו של גבוה, נשאר באותו המיעוט, דשדך ולא של הפקר.

(ג) והרי אפי' בהקדש עצמו, מצינו להתוס' במנחות פ"ד ד"ה שומרי ספיחים וכו' שכ' קצירך ונזירך אמר רחמנא, דידך אין, ולא של הקדש ע"ש. ובודאי שהתוס' לא נעלם מהם דברי התוספתא, ודברי הירושלמי הנ"ל, שדריש כל דלה' וע"כ לומר דס"ל לתוספ' דבכל כיוצא בזה אמרינן אין לך בו אלא חידושו דהיינו מכיון שע"כ פרט ופרט אמר הפסוק בלשון נוכח: בזריעה אמר שדך, בזמירה אמר כרמך, בקצירה אמר קצירך, בבצירה אמר: נזירך, דבכולם משמע מיעוטא דידך ולא של הקדש, א"כ די לנו לומר מ"ש לה' הוא לא אספיח קצירך וכו' דקמי דלקמיה לא תזרע וכרמך לא תזמור דלקמיה, אבל לא אספיח קצירך וכו' דקמי דלקמיה לזה בפסוק זה של ספיח קצירך וכו' אמר שבת שבתון, יהיה לארץ ולא אמר שבתון לה' כמ"ש בפסוקים הקודמים שבת לה', ובכך מכיון שאפי' בהקדש עצמו לד' התוס' מה שנתרבה הוא דוקא הזריעה והזמירה מכ"ש ההפקר שלא מצינו כיוצ"ב אמרינן אין לך בו אלא חידושו.

(ד) ומה שהוצרך לכתוב פעמיים שבת לה' בפסוק ב' וד', הוא לרבות ההקדש אעשה ולא תעשה דשבת לה' דפסוק ב' הוא בא לרבות הקדש אעשה

דנפיק דשש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך, דהוא לאו הבא מכלל עשה דשייך גם בהקדש, דהשני הפסוקים הנ"ל ב' וג' הם המשך אחד, ושבת לה' השני בפסק ד' קאי אלאו דשדך לא תזרע וכרמך לא תזמור באותו הפסוק עצמו. ומעתה מכיון שבין בעשה ובין בלא תעשה נאמר שדך שפיר יש למעט ההפקר משניהם בין מהעשה ובין מהלא תעשה, מכיון שלא בא עליו שום ריבוי. (ה) ובעיקר מה שלא פ' הרמז"ל ההיא דירושלמי דהקדש חייב בשביעית אף שפ' דין התוספתא בערלה, וברבעי בפ"י מה' מע"ש ה"ז שהעיר בזה המש"ל בפ"א מהלכות שמיטה ויובל, כבר תי' המראה פנים שם בירושלמי בפ"ז דפאה דכבר נלמד מההיא שפ' בפ"ו דנדרים הי"ג דאם נדר מחבירו בשביעית יורד ואוכל וכו' שאין חל עליו הקונם הואיל והפקר שביעית קדם, וממילא דה"ה להקדש ע"ש.

(ו) והנה עתה נתכבדתי בקובץ „התורה והמדינה“ (מאת הרה"ג העורך שליט"א) ובדפדפי בו ראיתי מדובר בו נכבדות במקצוע זה של שביעית, מכמה רבנים שהשתתפו בו, ובאגב ראיתי בעמוד צ"ב שהבי"ד הירושלמי הנ"ל ודברי „השבת הארץ“ ז"ל בקו"א דאין ולא ורפיא בידיה ובעל המאמר שם הצ"ע דברי הירושלמי הנ"ל מבבלי נדרים מ"ב שהמודר הנאה מחבירו מלפני שביעית אסור בפירות השדה גם בשביעית וזה דלא כהירושלמי שנוקט בפשי' שאין חל ההקדש על שנה זו מפני שקדם הפקרו להקדשו ע"ש.

(ז) ולפע"ד החי' פשוט, דהנה קדושת שביעית הוא אפקעתא דמלכא והרי הוא מעין הקדש, דהרי איסור קדושת שביעית חל אחפצא דשביעית תופסת דמיה כידוע, נמצא דשניהם הם דרחמנא, דההקדש הוא לה', והשביעית הוא לה' מאפקעתא דמלכא, והוא אמר ותהי דאין הקדש חל אהקדש דוגמתו שקדם לו, דוגמת מאי דקי"ל אין איסור חל על איסור משא"כ איסור נדר, אף דהוא בבחי' הקדש דאוסרו על חבירו בקונם אך אינו מבחי' הקדש דלה' כקדשי בדק הבית, אלא הוא מבחי' איסור דחמיר מקדשי מקדשי בדק הבית כמ"ש הגמ' בנדרים (פ"ו ב') שאני קונמות דכי קדושת הגוף דמי ופירש"י דלא סגי להו פדיון, כקדשי מזבח דאין להם פדיון הרי דקונמות חמירי מקדשי בדק הבית, דאין להם פדיון, ולזה אלימי טפי משביעית, בין דרך מקח כמו שפ' הרמז"ל בפ"ו מה' שמיטה ויובל ה"ח ע"ש, ולזה מכיון שחמירי משביעית, חל אפי' אפירות שביעית. (ח) ואל תשיבנו דא"כ גם בנדר מחבירו בשביעית יחול הקונם אשביעית דז"א דדוקא לפני השביעית דיש לבעלים זכות בו לסחורה וכדומה, או יש לו הזכות לאוסרו על חבירו בקונם אבל בשביעית דאין לו שום זכות בו דהרי הוא מופקע באפקעתא דמלכא הו"ל כאוסר דבר שאינו שלו דאינו חל האיסור. זה נ"ל נכון בע"ה והבוחר יבחר.

(ט) אחרי שביררנו לפע"ד שמצד הדין ההפקר פטור משביעית אבוא עתה לעצם הצעה שהציע הרה"ג ש. ישראל שליט"א רבה של כפר הרא"ה, הבעלים יפקירו אדמותיהם לפני השביעית. הרבנות הראשית או כינוס רבנים בכח הפקר ב"ד יפקיעו קנין מי שירצה לזכות באדמות אלה, אחרי השביעית יתקנו תקנה לזכות את האדמות לבעליהם הקודמים, ע"כ. לפע"ד הצעה זו אינה מתקבלת על הדעת לא מצד ההגיון ולא מצד הדין: (א) הלא מושג הפקר, ז"א מופקר לכל

אדם, כל הבא ליטול יבוא ויטול, ומשנה ערוכה שנינו בס"ד דפאה מ"א, ובית הלל אומרים אינו הפקר עד שיופקר אף לעשירים כשמטה, ופסקוה הפרי הרמז"ל בפ"ב מה' נדרים ה"ט"ו ומרן בש"ע חר"מ סי' רע"ו ס"ח ע"ש, ובכך אם חרבנות הראשית או גוף אחר יפקיע קנין מי שירצה לזכות, א"כ אין להפקר על מה לחול, וה"ו מגרע גרע מהפקר לעניים, ולא לעשירים, דשם יש עכ"פ מקום לחול ההפקר לעניים, אבל כאן אין שום אדם בעולם שיוכל לזכות בו וה"ו דומה למי שנותן גט לאשתו ואומר לה, הרי את מגורשת ממני, ואין את מותרת לכל אדם, דאף לר"א דמתיר בחוץ מפ' (גטין פ"ב) אבל באופן כזה מודה שאין בו שום מועיל רק לענין איסור כהונה משום ריח הגט ע"י בגמ' שם. (ב) הלא זה דבר ידוע דלפי חק הממשלות בכל מדינה ומדינה בזמננו זה, כל דבר שאין לו בעלים הרי הוא כרכוש המדינה, וא"כ אם הבעלים הפקירו ואדם אחר אין לו כח לזכות בו, הרי הוא כאין לו בעלים, ונכנס לרכוש הממשלה ומכיון שהממשלה יהודית חזר הדין דהרי הוא אדמת ישראל ואסור לעבוד בה בשביעית. (ג) מכיון שכל אדם הקונה אדמה אינה עוברת לרשותו אם לא ע"י שיעבירנה המוכר אליו במשרדי האחוזה הממשלתית, וכל אדם שאינו רושם הקנייה במשרדי האחוזה, אינו נחשב כבעל האדמה, א"כ גם אם יפקירו הבעלים בפה מלא בגלוי ובפרסום, הרי אין שום אדם יכול לזכות בה, שתהיה לו הבעלות עליה, כ"ן שלא העבירה הבעל הראשון אליו במשרדי האחוזה, ובכל שעה יכול לגרש אותו ממנה, א"כ ההפקר כמאן דליתיה. (ד) הלא בהפקר קי"ל בח"מ סי' רע"ג ס"ט דעד ג' ימים, יכול לחזור בו ואינו הפקר עד אחר ג' ימים, ומי ערב על כל אדם שלא יכנס אליה עד אחר ג' ימים שתהיה נחשבת כהפקר.

(י) והנה ממה שלא בא כת"ר בהצעה ישר שהב"ד בכח הפקר ב"ד, יפקיעו האדמות הללו מבעליהם, מבלי שהבעלים יפקירו, מבואר ודאי שהוא מפני שא"א להב"ד להפקיע ממון אחרים, המאושר ומקויים במשרדי האחוזה בדינא דמלכותא, אלא אחרי שהבעלים מפקיעים יכולים גם הם להפקיע, א"כ אותו דבר עצמו, בבעלים עצמם, איך יכולים להפקיר רכושם בדברים בעלמא, דבר המאושר ומקויים במשרדי האחוזה הממשלתית, וחוץ מה שחק הממשלה בזמננו זה, לא מתחשב עם זה, גם מצד הדין אין לו שום חשיבות, מאחר דבדיני ממונות, אנו הולכים ע"פ דינא דמלכותא, ממילא גם כאן בנ"ד ודאי דאינו חל ההפקר גם מצד הדין, מכיון דהוא נגד דינא דמלכותא.

(יא) ואין זה ענין למה שהתירו המכירה בשביעית לגוי ע"י חוזה ושטרות בלי רישום בממשלה, דשם סו"ס עושים שטרות וחוזים שיש להם תוקף גם מצד הממשלה, והממשלה מתחשבת בהם, ומחייבת הצדדים לקיים כפי הרשום בחוזה, ואפי' במקום שאין להם תוקף ממשלתי, משא"כ ההפקר הוא דיבור בעלמא, ובודאי שאין לו כל חשיבות כלפי הממשלה.

(יב) הן אמנם מצינו כזאת בדיני שבת בסי' רמ"ו ס"ג במשכיר בהמתו לגוי, שפ' מרן להפקיר אותה לפני השבת בינו לבין עצמו, או בפני ג' שלא לעבור על שביטת בהמתו, וכן בפירות שביעית בזמן הביעור, והרב שמן המור בסי' ד' הנ"ל למד מדין השבת גם לענין שביעית, אמנם הנה שם אין בו שום

ענין של דינא דמלכותא, דבמטלטלין ופירות, לא מצינו שום חק של דינא דמלכותא שצריך לרשום המכירה בממשלה, ולכן יכול להפקירם בכל עת ובכל שעה שירצה.

יג) ואף שהרב שמן המור שהזכרנו למעלה למד דין הפקר בשביעית מדיני שבת, הנה שם לא סמך כל התירו ע"ז, אלא יחד עם המכירה לגוי כתב שגם יפקירם כדן שבת, וגם הדבר פשוט שבימיו עוד לא נתפשט חק זה של משרדי האחוזה, רק זה לפני כחמשים ששים שנה ולא יותר ואותו דבר צ"ל בדיני הפרשת מעשר עני שכ' הפ"י שיאמר הרי אני מפקיר נכסי וזוכה בהם, שהוא מפני שבזמנם עוד לא היה החק הזה, וגם ע"ז כבר קרא תגר המהרי"ט בח"א סי' פ"ה והשל"ה ז"ל כידוע.

יד) ועוד דאף בדיני שבת כ' מרן מפ"י והתנה עמו להחזירה לו קודם שבת, או יאמר בהמתו קנויה לא"י וכ"י וע"י במ"ב שם שכ' והכא שכבר השכירה והתנה עמו שיחזירנה ועיכבה די בזה כדי להנצל מאיסורא דאורייתא וכ"י ע"ש, הרי דלא מספיק ההפקר לבה, אלא יחד עם התנאי שיחזירנה לו לפני השבת וע"י באורך בדברינו בזה בישכיל עבדי ח"ג או"ח סי' ח"ט ושם סי' ט' הבאנו מס' גנוזי שלום שכ"י שיתנה עם הגוי שלא יעשה מלאכה בשבת ואם יעבור וכ"י אז כל האונסים חלים עליו ויכתוב כן בעש"ג ע"ש, הרי דאפי' בשבת לא סמך על התנאי בדיבור לחוד אלא שיכתוב בעש"ג.

טו) וגם באומר קנויה לא"י, כ' המ"א דוקא אם אמ"ל בפניו שאז מתכוין הגוי לקנותה ע"ש, ואף דאיסור שבת שאני שהוא איסור דאורייתא, וכאן בנ"ד כ' ר"ה"פ דשמטה בזה"ז דרבנן הרי כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, וצריך שיהיה באופן המועיל בדאורייתא, ובהפקר כזה שהציע כת"ר שאינו בבחי' הפקר המועיל לפו"ד ודאי דאינו בבחי' הפקר שמותר מדאורייתא משדך ולא של הפקר.

טז) מצינו בכיוצ"ב בשבת שפ' רמ"א שם ואפי"ה אין שום אדם יכול לזכות בה, דודאי אין כוונתו רק כדי להפקיע מעליו איסור שבת, אמנם כבר ביאר המ"ב שם ר"ל שבודאי לא היה בדעתו שישאר הפקר לעולם כ"א ליום השבת בלבד כדי להפקיע מעליו איסור שבת ולאחר השבת יחזור לרשותו, אבל ביום השבת גופא בודאי הוי הפקר גמור וכ"י, וכדאיתא בגמ' דאפי' הפקר ליום א' הוי הפקר, וא"צ לחוש שמא יזכה בה אחר בשבת גופא שבודאי הגוי לא יניחנו כ"ז שהיא תח"י למלאכתו ע"כ, הנה מפ"י דעכ"פ ביום שבתת היא הפקר גמור, וואם מי שהוא רוצה יכול לזכות בה רק שהגוי לא מניחו מה שאין כן כל כיוצא בזה דנ"ד, שמלכתחילה הרבנות או גוף אחר מפקיעין קנין מי שירצה לזכות וכ"י א"כ הרי אפי' לשנת השביעית אינה בבחי' הפקר שיכול כל אדם לזכות בה אם ירצה, ואין זה אלא כחוכא ואיטלולא ח"ו.

יז) אם היה האופן שיש מציאות שההפקעה תהיה אחרי השביעית שמי שזכה בה בשנת השביעית חייב להחזירה לבעליה אחרי השביעית ובשנת השביעית בוסקרת לכל אדם, היה מקום להצעתו זו מכיון שעכ"פ חל ההפקר בשנת השביעית דוגמת השבת אבל כאן אנו רוצים לתקן דבר ששום אדם לא יבוא לידי מכשול של איסור שביעית וכאן אם יזכה בה יהודי, ויעבוד בה הרי נכשל באיסור שביעית.

ואם עשינו תיקון לבעל הראשון, הרי בזה אנו עושים קלוקל לבעל השני, הזוכה
בה מן ההפקר, ולהפקיר רק לגויים ולא לישראל הרי זה בבחי' הפקר לעניים
ולא לעשירים דאינו הפקר לדי' בית הלל.
יח) לאור כל הנ"ל, איני רואה הצעה זו, שיש בה תיקון מרווח ומועיל
לפריד להציל רבים ממכשול ועמו הסליחה רבה, וצוי"מ ומי"נ כיר"א.